

Ekologie chovu včel. Konference ve stínu velkého včelaře Gregora Johanna Mendela

Dne 22. listopadu 2014 zorganizovala Mendelova společnost pro včelařský výzkum konferenci s mezinárodní účastí na téma Ekologie chovu včel. Již vstupní příspěvek předsedy Společnosti Květoslava Čermáka zdůraznil odkaz G. J. Mendela, vynikajícího včelaře, který experimentoval se včelami v prostorách brněnského opatství (viz Živa 2012, 6: 266–268). Na tomto významném místě se také konference konala. Dobové články v časopise Včela brněnská svědčí o Mendelově touze pochopit zákonitosti života tohoto sociálního hmyzu. Přísně metodicky a vědecky vedl chov svých až 40 včelstev na včelíně vybudované v r. 1871. Zde Mendel choval včely několika plemen a pro své pokusy nechal postavit voliéru na páření včelí matky s trubci. Experiment se nezdařil, protože v přírodě páření probíhá výhradně volně na trubčích stanovištích. Přesto lze Mendelův včelín považovat za jednu z prvních včelařských laboratoří v Evropě.

První dopolední blok přednášek se týkal kontextů ekologie chovu včel. Zdeněk Klíma referoval o kritériích pro uznání ekologického chovu včel v České republice. Pokud chce včelař získat tento certifikát, musí zajistit v tříkilometrové zóně kolem stanoviště včel výlučně ekologické zemědělství, nejlépe včelstva umístit do ekologicky cenného území. Úly musejí být pouze z přírodních materiálů, s vlastním koloběhem vosku využívaného na mezistěny. Péči o zdraví včel je třeba řešit jen s použitím organických kyselin a éterických silic, bez syntetických akaricidů (pesticidy hubící roztoče). Příspěvek Antonína Přídala uvedl posluchače do taxonomie a popisu bionomie včel samotárek, které můžeme vidět na našem území. Karel Sládek pak obeznámil s environmentálními východisky ekologického chovu včel. Dotkl se rozmanitých podob antropocentrického a biocentrického přístupu k přírodě, který z různých úhlů hledí na hodnotu člověka a hodnotu

přírody. Tyto přístupy vytvářejí rovněž odlišné postoje v otázkách trvalé udržitelnosti včelařství, např. kontrastní pohledy na příčiny současného syndromu zhroucení včelstev (CCD). Rok 2014 s vysokými úhyny včelstev na parazitární nákazu varroózu v ČR svědčí o neúčinnosti dosavadní metodiky léčby, což na konferenci potvrdil zaměstnanec Výzkumného ústavu včelařského v Dole František Kašpar. Jeho vstup představil výsledky výzkumu účinků dlouhodobého odpařovače kyseliny mravenčí v tříletém polním pokusu. Pro lepší účinnost kyseliny v tlumení varroózy během jarního období doporučil užívání odpařovače v kombinaci s podzimním léčením podle nařízení Státní veterinární správy, případně alternativní použití kyseliny šťavelové jako úkol pro další výzkum a vývoj.

Účastníky konference dále čekala prohlídka expozice Mendelova muzea nebo původního Mendelova včelína, kterou výkladem provázal Vladimír Ptáček. Na včelíně lze spatřit praktické užití různých úlových soustav, jak se v Československu vyvíjely ve 20. století.

Odpolední blok zahájil A. Přidal aktuálními poznatky o vlivu pesticidů na život včel. Mimo jiné konstatoval, že malé dávky pesticidů a nedostatečná klasifikace mořidel v jejich vlivu na včely sice znesnadňují stanovení rizik, nicméně existují důkazy o kumulativním účinku různých pesticidů, jejichž rezidua zůstávají ve vosku. A mořidla, která se koloběhem látek v přírodě dostávají do kořenů rostlin, zde metabolizují do ještě toxičtějších látek. Jsou pak obsaženy v nektaru rostlin, takže se sběrem včelami dostávají do úlů. Riziko představuje hlavně synergické působení, např. společná aplikace dvou různých pesticidů. Přítomnost těchto látek ve včelím obydlí nemusí způsobit bezprostřední úhyn, ale může zkracovat délku života včel. Příspěvek Tatiány Čermákové, prvního hosta ze Slovenska, ukázal způsoby hodnocení rizik

pesticidů před zavedením do praxe – stále přítomný dialog mezi ochránci přírody a výrobci pesticidů. Autorka navázala na předchozí přednášku a dokumentovala synergické působení pesticidů s insekticidním a fungicidním účinkem, které se užívají ve formě směsi různých chemických přípravků v zemědělství. Následoval Juraj Majtán zabývající se výzkumem přítomnosti antibakteriálních látek významných pro imunitu včelstev glukózo-oxidázy a defenzinu-1 v medu. Hladina těchto látek v medu je variabilní. Jejich přítomnost vypovídá o kvalitě medu a o možnostech jeho využití v lékařství, např. při léčbě popálenin. Poté vystoupil Marian Solčanský, který experimentoval s volnou stavbou plástů v medníku, aby získával med z voskového díla nezatíženého zbytky pesticidů po léčení varroózy.

Poslední tematický blok o včelách a krajině otevřela Klára Nepustilová informacemi o současné legislativě využívané při tvorbě krajiny, o dotačních programech a možnostech tvorby krajiny včelařem, což doložila na vlastním projektu včelařského arboreta v Praze – Troji. Včelař farmář Bronislav Gruna se vyznal ze svého dilematu včelaře a zároveně ekologa ve vztahu k trnovníku akátu (*Robinia pseudacacia*), který na jednu stranu poskytuje zdroj snůšky s komerčním zhodnocením akátového medu, na druhou stranu dokáže expandovat do krajiny velmi agresivním způsobem (alelopatii – vylučováním chemické látky ničící okolní rostliny). Příspěvek seznámil s historií dovozu akátu na území Evropy od počátku 17. stol., jeho stanovištními nároky a rozšířením v České republice a Maďarsku. Přednášející se kloní k individuálnímu řešení každé lokality. Po faktech a mýtech o akátu přišla precizní přednáška V. Ptáčka, v níž přiblížil zdroje snůšky na Mendelově včelíně. Úvod i závěrečné slovo patřilo opět K. Čermákově, který hovořil o podmínkách pro kulturní chov včel a shrnul požadavky pro volbu stanoviště. Jako český odborník na šlechtitelskou práci se dotkl také tématu přizpůsobování povahy včel požadavkům včelaře, kdy se genetickou cestou snaží selektovat u včel vlastnosti jako mírnost a malá rozbíhavost, omezená rojivost, nižší loupeživost a tolerance k okolním včelstvům na stanovišti, vše při vysoké produkci medu.

Konference Ekologie chovu včel přispěla k dialogu nad aktuálními tématy v apidologii od našich i zahraničních předních odborníků. Příjemná atmosféra doprovázená věcnou debatou vytvářela prostor pro plodné setkání všech zájemců o život a chov včel.

1 Účastníci konference u Mendelova včelína při výkladu Vladimíra Ptáčka (vpravo). Foto z archivu Mendelovy společnosti pro včelařský výzkum

